

КОДИКОЛОГІЯ ТА КОДИКОГРАФІЯ

УДК 091:027(477-25)

Л. А. Дубровіна

д-р іст. наук

О. А. Іванова

канд. філол. наук

Національна бібліотека України

імені В.І. Вернадського

НОВИЙ СПИСОК «КАЗАНСЬКОГО ЛІТОПИСЦЯ» В ІНСТИТУТІ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

Висвітлено основні характеристики історико-публіцистичної повісті XVI ст. «Казанський літописець», надано детальний кодикологічний опис рукопису списку повісті 60-х років XVIII ст., придбаного Інститутом рукопису НБУВ, із наведенням його постатейного змісту.

Ключові слова: кодикологія, рукописна книга, російські літописи, російська історична повість, російська історія XVI ст., історія Казані, Іван Грозний.

Історико-публіцистична повість «Історія про Казанське царство», або «Казанський літописець» (далі – КЛ), була створена в 1564–1565 рр. анонімним автором, руським полоненим, який перебував у казанському полоні 20 років, очевидцем останніх років існування Казанського ханства. Повість відображає складні відносини Казанського ханства і Московської держави від часів утворення Золотої Орди до завоювання її в 1552 р. Іваном Грозним. КЛ був дуже популярним на Русі і дійшов до нашого часу у великій кількості списків: у науці відомо близько 200 списків цієї пам'ятки, які істотно різняться між собою.

Системне текстологічне вивчення пам'ятки започаткував Г.З. Кунцевич, який датував повість 1564–1565 рр., встановив етапи створення повісті та розділив на 9 редакцій всі відомі на той час списки¹. Г.Н. Моїсєєва, продовжуючи дослідження тексту, виявила нові списки, запропонувала поділ всіх списків на дві редакції, уточнила деякі композиційні особливості тексту².

Дослідниками було виявлене коло історичних та літературних джерел КЛ. До перших слід віднести такі: літопис Ніконовський, Московський великокнязівський літописний звід 1479 р., літописи Новгородський IV, Воскресенський, Софійський II і Львівський, Хронограф Руський редакції 1517 р., розрядні книги, посольське листування, місницькі суди, родовідні книги князів та бояр, промови Івана Грозного на Стоглавому соборі, його послання А.М. Курбському.

Серед літературних джерел дослідники називають військові повісті, житія, Космографію, біблійну, гімнографічну та паломницьку літературу, зазначають зв'язок КЛ із Сказанням про Мамаєве побоїще, Словом про погибель Руської землі, Троїцький твір про взяття Казані, руський і татарський фольклор тощо. Проте цей список джерел й досі не є завершеним.

Маючи компілятивне походження, повість є значною мірою публіцистичним твором, в якому анонімний автор послідовно трактує історичні події з позиції Івана Грозного, стверджує ідеологію самодержавної влади, що уособлюється з іменем Івана Грозного, воцаріння якого поклато кінець смуті в державі. Голосно лунає в творі і патріотична нота: в розповіді про успішну боротьбу з Казанським ханством простежується його спадкоємність із Золотою Ордою, у васальній залежності від якої Русь перебувала протягом тривалого часу.

Найповніший текстологічний аналіз усіх відомих рукописів, які містять текст КЛ, віднайдених на той час списків (268) був проведений у двох дослідженнях Л.А. Дубровіної³.

За класифікацією Л.А. Дубровіної, списки КЛ поділяються на три типи, що розрізняються за складом тексту до й після глави «Совет з бояры своими царя и великаго князя» (в більшості списків – глава 50-та).

І тип репрезентує одна редакція, яка виникла наприкінці XVI ст. – на початку XVII ст. і дійшла до нас в шести списках. При створенні цієї редакції був дещо скорочений авторський текст, і до первісного варіанту було додано дві останні глави: «О хождении к Казани...» і «Похвалы Ивана Грозного», а також було перероблено оповідання про перше заснування Казані: воно приписується болгарському хану Саїну й відноситься до домонгольських часів (1177 р.).

До II типу належить більшість списків (259), які поділяються

на 18 редакцій. Протограф цих редакцій, вірогідно, був складений в 10-х роках XVII ст. Від нього беруть початок I–IV редакції, які є основними, та решта похідних. Велика кількість редакцій II типу зумовлена текстовими втратами в джерелі протографа редакцій II типу, в якому була втрачена друга половина тексту після глави «Совет» і аркуш з розповіддю про смерть князя Чури (глава «О воставшем мятеже в Казани... и о убьение князя Чюры»). Відсутні частини були доповнені автором протографа новим оповіданням про похід Івана Грозного на Казань, якій був написаний за кількома джерелами: Степенною книгою, уривком з літопису, Повістю про царицю Динару та грамотою митрополита Гермогена патріарху Іову 1592 р. про трьох казанських мучеників – Іоанна, Петра та Стефана.

Текст протографа III типу, створений у 60-ті роки XVII ст., увібрав у себе частини текстів протографів перших двох редакцій; до глави «Совет» – протографа редакцій II типу, після глави «Совет» – до тексту редакції I типу.

За часів вивчення КЛ було здійснено кілька видань тексту повісті⁴.

Новий список КЛ був придбаний для Інституту рукопису НБУВ (далі – ІР НБУВ) директором ІР НБУВ Любов'ю Андріївною Дубровіною у Котикової Тетяни Дмитрівни, співробітниці Київського університету імені Т.Г. Шевченка. Тетяні Дмитрівні цей рукопис відійшов від її подруги Лариси Кіндратівни Козачок, мешканки с. Боярка, Київської області, після її смерті. Рукопис увійшов у Колекцію рукописних книг ІР НБУВ (ф. 30) за № 177.

Рукопис нараховує 110 аркушів. Перший аркуш втрачений, фактичний перший аркуш пронумерований вже як другий, від останнього аркуша (110-го) відрізана нижня чверть. Сигнатура (нумерація аркушів) здійснена коричневим чорнилом, почерком XIX ст.; між арк. 70 та 71 – один непронумерований аркуш; арк. 6–7, 59–60 випадають. Аркуші подекуди затерті. Блок книги розбитий, нижня та верхня дошки оправи відірвані від блока. Оправа – картон, обтягнутий шкірою, – пізніша. Рукопис реставровано в XIX ст., були приклеєні форзацні аркуші.

Книга написана на папері у 4° (160 x 200), філігрань одна – герб м. Ярославля (ведмідь) / ЯМАЗ (Ярославська мануфактура Алексея Затрапезного) – Клепиков № 749 (1756 р., 1765 р.)⁵. Тому рукопис може бути датований 60-ми роками XVIII ст.

Текст написаний давньоруською мовою, скорописом другої поло-

вини XVIII ст. Основний почерк рукопису один, дрібний, квадратний. Особливістю цього почерку є невиправдане за сенсом виділення деяких слів, напр.: «ВЕЛИЦЕЙ», «СВОИМ» (арк. 12 зв.), або букв у словах, іноді навіть службових, напр.: «НА дрѣгое» (арк. 12). На останніх аркушах рукопису основний почерк фрагментарно перемежується з іншим, більш недбалим (арк. 81, від половини, 82–85, 87–89). Чорнило рукопису темно-коричневе, подекуди вицвіло, на арк. 104 зв. – 106 – чорнило світло-коричневе. На арк. 30 ініціал заголовка обведений червоним чорнилом, на арк. 29 зв. він частково відбився. Заголовки відокремлюються від попереднього та наступного текстів чистими рядками. Навпроти заголовків розміщена нумерація глав повісті.

За змістом рукопис є однією з редакцій історичної повісті «Історія про Казанське царство». Самоназва книги в запису XIX ст. наводиться на задньому форзаці в одному із записів: «О взяттии и зачатию града Казани». Вона, вірогідно, була переписана читачем XIX ст. з арк. 1, згодом втраченого. Для повного уявлення стосовно змісту цієї редакції повісті вважаємо за доцільне подати перелік 73-х глав, на які поділяється текст (зберігається орфографія рукопису, виносні букви подаються в рядку, титла розкриваються).

Глава 1 (арк. 2–2 зв.). [«О началѣ царства Казанскаго»], без початку, починається словами: «за бежавшимъ тамо от крещенія и вселившимся имъ в балгарскихъ жилищахъ...».

Глава 2 (арк. 2–3 зв.). «О войнѣ Батыеве на русь и взятїи от него великаго града столнаго Владимира. и о порабоженїи великихъ князей русскихъ».

Глава 3 (арк. 3 зв.–4 зв.). «О великомъ князе Ярославѣ, и о поновленїи от него русскихъ градовъ, и о поученїи от него людемъ своимъ, и о воставшемъ мятеже на рускую землю отъ саина царя ординскаго».

Глава 4 (арк. 4 зв.–5 зв.). «О первомъ зачале казанскаго царства и о местномъ угодїи, и о змїйномъ жилище».

Глава 5 (арк. 6–7). «О первомъ взятїи казанскомъ и о инехъ болгарскихъ градехъ, и о воеванїи Великія златыя орды от великаго князя юрья дмитріевича».

Глава 6 (арк. 7–8 зв.). «О изгнанїи ули ахмета от златыя орды и о смиренїи его и о бранехъ с великимъ княземъ московскимъ».

Глава 7 (арк. 8 зв.–9 зв.). «О посланїи вой московскихъ на царя и о побїенїи от него».

Глава 8 (арк. 9 зв.–11). «О второмъ начале Казанскомъ, и о

прихожденіи Казанскаго царя на Рускія грады, и о смерти его, и о взятіи в пленъ великаго князя Василья Васильевича».

Глава 9 (арк. 11–12 зв.). «О взятіи великаго нова града от великаго князя Івана Васильевича Московскаго, и похвала тому ж великому князю».

Глава 10 (арк. 12 зв.–13 зв.). «О послѣх царя Ахмата пришедшихъ дерзостно к Великому князю Івану Васильевичу Московскому, и о ярости царевѣ на великаго князя, и о храбрости великаго князя».

Глава 11 (арк. 13 зв.–14). «О конечномъ запустеніи Златыя орды, и о царехъ ея, и о свободе, на величество рускія земли, и о чести великаго князя, и о красоте великаго града Москвы».

Глава 12 (арк. 14–16). «О второмъ взятіи казанском, и о плененіи аলেখама царя со всеми его. И о посажденіи на казань Махметелина царя, и о сече христіанъ от него в Казани».

Глава 13 (арк. 16–17). «О приходе Махметелина казанскаго царя; к нижнему нову граду, и о паденіи вой его у града и о страсти московскихъ вой, и о смерти великаго князя».

Глава 14 (арк. 17–18). «О посланіи московскихъ воевод х казани, и о паденіи вой его у града казани».

Глава 15 (арк. 18 зв.–19 зв.). «О проказе царевѣ Махметелинове, и о покаяніи его, и о посланіи его з дары к великому князю, и о смерти царевѣ».

Глава 16 (арк. 19 зв.–20). «О смиреніи Великаго князя с казанцы и о посланіи на царство в Казань царя касимовскаго Шихалея».

Глава 17 (арк. 20–21). «О печали великаго князя о христіанехъ в казани погибшихъ, и радость о Шихалѣеве животѣ».

Глава 18 (арк. 21–22). «О посланіи на казань великаго князя Василя Ивановича Московскаго брати с воеводами».

Глава 19 (арк. 22–23). «О престаніи воевати на время великаго князя, и о браніи и о смиреніи с полскимъ королемъ, и о второмъ посланіи великихъ воевод своихъ на Казань с воинствомъ».

Глава 20 (арк. 23–24 зв.). «О третьемъ посланіи воевод московскихъ х казани, и о взятіи Казанскаго великаго острога».

Глава 21 (арк. 25–25 зв.). «О мирѣ казанцевъ с великимъ княземъ васильемъ ивановичем, и о взятіи царя геналея на царство казанское и о убиеніи его в Казани».

Глава 22 (арк. 25 зв.–26 зв.). «О смерти великаго князя Василя Ивановича, и о приказѣ царства своего сыну своему великому князю Івану Васильевичу и о самовластіи бояръ его».

Глава 23 (арк. 26 зв.–28). «О воцареніи на москвѣ царя и великого князя Івана Васильевича, и о разѣме его и премудрості, и о избіеніи от него боярь Московскихъ за ихъ неправдѣ, и о милости его к воємъ своимъ, и о увѣданіи его о казанском царствѣ, и како были о нихъ обиды на рѣсь».

Глава 24 (арк. 28 зв.–30). «О плененіи казанцевъ на русскую землю, и о оскверненіи от нихъ святыхъ божіихъ церквѣй и о порѣганіи ихъ на христіаны».

Глава 25 (арк. 30–30 зв.). «О царицынѣ прореченіи о Казани».

Глава 26 (арк. 31–31 зв.). «О моленіи ко Господу Бог и Пречистей его матери царя и великого князя Івана Васильевича всея россіи самодержца, и о жалості христіанского народа».

Глава 27 (арк. 31 зв.–35). О востаніи Мятѣжа в Казани, и о изгнаніи и[з] Казани царя Сапкирея, и о взятіи с Москвы на царство в Казань царя шихаллея и о избѣжаніи его ис казани, и о убиеніи князя Чѣры».

Глава 28 (арк. 35–37). «О третѣмъ взятіи царя Сапкирея на царство в казань и о скорой смерти его и о царицахъ, и о казни на Москвѣ царя и великого князя Івана Васильевича всея россіи воевод московскихъ за измѣн ихъ, и о посланіи воевод московскихъ на Казань от царя и великого князя Івана Васильевича всея россіи самодержца».

Глава 29 (арк. 37–37 зв.). «О первомъ хожденіи царя и великого князя х Казани, и о любленіи его мѣста граднаго».

Глава 30 (арк. 37 зв.–38 зв.). «О виденіи сна и великого князя, и о второмъ его посланіи воевод х казани, и о поставленіи Свѣяжского града».

Глава 31 (арк. 38 зв.–39). «О бывшемъ звонѣ на томъ месте, и о чудотвореніи, и о явленіи Сергія Чудотворца».

Глава 32 (арк. 39 зв.–40). «О волхвѣхъ прорицающихъ взятѣ казанское и о сѣтованіи старейшинъ казанскихъ, и о горденіи иныхъ».

Глава 33 (арк. 40–40 зв.). «О бѣѣсе творящемъ мечты предъ челоуеки живѣщими во градѣ».

Глава 34 (арк. 40 зв.–41 зв.). «О Царицынѣ владеніе Казанью всею, и велмож ихъ с нею болшихъ, и печаль о поставленіи града свѣяжского».

Глава 35 (арк. 41 зв.–42 зв.). «О любви блѣдной со царицею Кошцака, и о избѣжаніи его ис казани, и о ятіи его по смерти его».

Глава 36 (арк. 42 зв.–43 зв.). «О думѣ велможъ казанскихъ со царицею о Казани и о мирѣ со царемъ Шихаллеемъ, и с воеводами».

Глава 37 (арк. 43 зв.–44). «О Царицынѣ отраве данной на смерть царю, и о гневе его к Царицѣ».

Глава 38 (арк. 44). «О смерти Сеитовой, и испѣщеніи ис казани Всего руского плена».

Глава 39 (арк. 44–45 зв.). «О изведеніи царицы и с сыном ея ис казани, и о плачи ея».

Глава 40 (арк. 45 зв.–46). «О утѣшныхъ глаголѣхъ воеводы к царицѣ, и о провожаніи ея от народа казанского».

Глава 41 (арк. 46–47). «О поведеніи царицы в москвѣ ис казани, и о плачи ея от свияжского града идѣщи».

Глава 42 (арк. 47–48). «О бывшей вести у турскаго царя о казани и о царицѣ и о посланіи его з дары к мѣрзамъ каганскимъ».

Глава 43 (арк. 48–49). «О пошествіи в казань царя Шихаллея, и о посаженіи его на Царство, и о избиеніи от него велможъ казанскихъ».

Глава 44 (арк. 49–50). «О прелагатае князѣ Чапкѣне, и о измене с ним казанцевъ».

Глава 45 (арк. 50–51). «О писаніи воевод к царю и великому князю на царя Шигаллея, и о изшествіи царя ис казани».

Глава 46 (арк. 51–51 зв.). «О веселіи и пирѣ воевод, и о посланіи в казань отрокъ ихъ, и о сетованіи казанцевъ по велможамъ своихъ».

Глава 47 (арк. 51 зв.–52). «О смерти посланныхъ вой воеводиньгъ».

Глава 48 (арк. 52–52 зв.). «О пошествіи воеводъ на утро х Казани, и хула на уничиженіе имъ отъ казанцевъ, и печаль ихъ о Казани».

Глава 49 (арк. 52 зв.–53 зв.). «О пошествіи царя Шигаллея к Москвѣ, и печаль царя и великого князя о казани, и о пришествіи в казань Едигея царя».

Глава 50 (арк. 53 зв.–55). «Совет с боярыи своїми царя и великаго князя».

Глава 51 (арк. 55 зв.) «Царевнино прорицаніе о Казани».

Глава 52 (арк. 55 зв.). «Прорицаніе юродиваго татарина о Казани».

Глава 53 (арк. 55 зв.). «Диво ѿ коровѣ и о детище».

Глава 54 (арк. 56). «Диво в рыбной ловитвѣ на реке волгѣ».

Глава 55 (арк. 56). «Диво во градѣ Казани».

Глава 56 (арк. 56–57). «О казанском мученикѣ Іоанне».

Глава 57 (арк. 57–57 зв.). «О мученике Петре иже в Казани».

Глава 58 (арк. 57 зв.–61). «Книга Казанскаго взятъя».

Глава 59 (арк. 61–66). «О послании к Москве писанія к митрополитѣ».

Глава 60 (арк. 66–70 зв.). «Послание к царю и великому государю Ивану Васильевичу от святейшаго Макарія митрополита всея великія россіи».

Глава 61 (арк. 70 зв.–72). «Посланіе ѿ благовѣрнаго царя великого государя Ивана Васильевича всея великія Россіи самодержца к митрополиту Макарею всея великія рѣссіи (!)».

Глава 62 (арк. 72 зв.–74 зв.). «О царскомъ походѣ из Мѣрома іюля в 20 на память святого пророка Іліи».

Глава 63 (арк. 74 зв.–83). «О приходѣ великого князя царя во Свѣяжскій город».

Глава 64 (арк. 83–84 зв.). «Ѿ побитіи татаръ на Арском полѣ».

Глава 65 (арк. 84 зв.–91). «О поведеніи подкопа под таиникъ и взорваніи его».

Глава 66 (арк. 91–92 зв.). «О бытіи царском наединѣ со отцемъ духовнымъ, и вооруженіи».

Глава 67 (арк. 92 зв.–97). «О взорваніи подкоповъ».

Глава 68 (арк. 97–98 зв.). «Ѿтвѣт царской к царю Шигалею».

Глава 69 (арк. 98 зв.–101). «О водруженіи животворящего креста и о поставленіи Церквіи честнаго Ея Благовещенія».

Глава 70 (арк. 101). «О приходе Государя к Москвѣ».

Глава 71 (арк. 101 зв.–104). «Речь Царя и великого князя Ивана Васильевича всея великія русіти к Макарію митрополиту, и ко всему Священному собору».

Глава 72 (арк. 104–105 зв.). «Речь Макарія митрополита».

Глава 73 (арк. 105 зв.–106). «О бывшем столѣ у Царя и великаго князя, на князей и бояр и вельможъ».

Згідно з класифікацією за порівняльно-текстологічним принципом, запропонованою Л.А. Дубровіною, рукопис можна вважати компілятивним списком, створеним на основі двох редакцій II, найбільш поширеного, типу – четвертої, відомої за 65 списками 20-х років XVII – початку XIX ст., та шостої, відомої в 17 списках середини XVII – 80-х років XVIII ст.⁶

Віднести текст до II типу можна за кількома ознаками. Так, в оповіданні про смерть князя Чури (глава 27) в тексті II типу, чому й відповідає наш список, розповідь про смерть князя Чури, на відміну від розповіді за I типом, є більш розлогою та детальною і обривається на тому, як після втечі Шигалея (шаха Али) приїхали князі та мурзи у двір царя «и видеша двор его пѣст, ни входящихъ

ни ісходящихъ не видеша, не бѣ стражей никогоже на дворѣ ходящихъ, но токмо две жены с рабынями. И несть болши сея любви ничтоже, еже положить душѣ свою за друга своего, якоже се князь Чюра за Шахаллея царя убиенъ бываетъ». Глава 50 «Совет с бояры своїми царя и великаго князя» закінчується фразою «несть бо смерть, но животь вѣчный»⁷.

До шостої та її основного джерела – четвертої редакції II типу наш список слід віднести за порядком розміщення кількох глав⁸. Так, глава «О посланії на казань великаго князя Василя Івановича Московського брати с воеводами» (глава 18 за нашим списком) йде за главою «О печали великаго князя о христїанехъ в казани погибшихъ, и радость о Шихалѣеве животь» (глава 17), що відповідає шостій редакції. Ще однією ознакою шостої редакції є те, що глава «Совет» (50) доповнена оповіданням зі Сказання про князів володимирських про прийняття князем Володимиром дарів від царя Костянтина і вінчання Володимира царським вінцем у Києві (арк. 54)⁹.

У порівнянні з текстами переважної більшості редакцій текст даного рукопису дещо скорочений. Так, рукопис містить 73 глави, тоді як тексти інших списків містять 96–100 глав.

У рукопису є три записи різними почерками XIX ст.

1) запис 1868 р. на арк. 106 зв.: «Сія книга принадлежит ученику Шуйскаго Духовнаго Уѣзднаго училища Высшаго отдѣленія Михаилу Соловьеву. Номер четырнадцатый. Михаилъ Соловьев. Тысяча восемьсот шестьдесятъ восьмой годъ».

2) на арк. 110, після переліку глав: «ἅγιος ο θεός, ἅγιος ποιηρός, αφάνατος, ελέιουω / Свѣтый бже, сѣтый крепкій, сѣтый безсмертный помилѣй насъ».

3) на задньому форзаці: «Сія книга моя / Право моя/ Ей ей моя / Она под названіємъ О взятіи и зачатіи Града Казани».

Крім того, на нижніх полях подекуди трапляються нотатки до тексту, почерком XIX ст., простим олівцем.

Повість «Казанський літописець», створена в середині XVI ст., у списку ІР НБУВ 60-х років XVIII ст. свідчить про неабияку популярність цього твору серед читачів. Збережений в задовільному фізичному стані і повному текстовому вигляді, він слугуватиме новим джерелом для уточнення класифікації наявних редакцій пам'ятки та вивчення історичних і літературних джерел.

¹ *Кунцевич Г.З.* История о Казанском царстве, или Казанский летописец. – СПб., 1905.

² *Моисеева Г.Н.* Автор «Казанский истории» // ТОДРЛ. – М.; Л., 1953. – Т. 9. – С. 266–288; *Моисеева Г.Н.* О некоторых источниках «Казанской истории» // ТОДРЛ. – М.; Л., 1955. – Т.11. – С. 187– 197. Повну бібліографію щодо КЛ див.: ПСРЛ. – 2-е изд. – М., 2000. – Т. 19 : История о Казанском царстве. – С. XVI–XVIII, XXV–XXVI.

³ *Дурбовина Л.А.* Казанский летописец. – Йошкар-Ола, 1981; *Дурбовина Л.А.* Казанский летописец. Историко-текстологическое исследование : Автореф. дис. ... канд. ист наук. – М., 1981.

⁴ История о Казанском царстве неизвестного сочинителя XVI столетия по двум старинным спискам. – СПб., 1791; Подробная летопись от начала России до Полтавской баталии. – СПб., 1798. – Ч. 2. – С. 30–243; Сказание о зачатии царства Казанского / Изд. Ф.Т. Васильева. – Казань, 1902; История о Казанском царстве (Казанский летописец) / Подг. Г.З. Кунцевичем // ПСРЛ. – СПб., 1903. – Т. 19; Казанская история / Подг. текста, вступ. ст. и примеч. Г.Н. Моисеевой ; под ред. член.-кор. АН СССР В.П. Адриановой-Перетц. – М.; Л., 1954; Сказание о царстве Казанском / Вступ. ст., перелож. и примеч. Н.В. Водовозова. – М., 1959; История эстетики: Памятники мировой эстетической мысли в пяти томах. Т. 1. Античность; Средние века; Возрождение / Ред.-сост. В.П. Шестаков. – М., 1962, с. 428–441; Казанская история / Подг. текста и пер. Т.Ф. Волковой, ком. Т.Ф. Волковой и И.А. Евсеевой // Памятники литературы древней Руси: Середина XVI в. – М., 1985. – С. 360–565, 601–624; ПСРЛ. – 2-е изд. – М., 2000. – Т. 19 : История о Казанском царстве. – С. XVI–XVIII.

⁵ *Клепиков С.А.* Филигрani и штемпели на бумаге русского и иностранного производства XVII–XX века. – М., 1959.

⁶ *Дурбовина Л.А.* История о Казанском царстве. (Казанский летописец). Списки и классификация текстов. – К., 1989. – С. 28, 31.

⁷ Там же. – С. 17.

⁸ Там же. – С. 28, 31.

⁹ Там же. – С. 31.

Summary

The article is focuses on a new manuscript acquired by the Institute of Manuscript of Vernadsky National Library of Ukraine – a copy of the historical story of the XVI century “Kazan Chronicle”. The author reveals the main features of the story and provided a detailed codicological description of the manuscript giving the titles of each its chapter.

Keywords: codicology, manuscript, Russian historical chronicle, Russian historical story, Russian history of the XVI century, history of Kazan, Ivan the Terrible.